

ESTETIK TARBIYA*Nuriddinova Dilora Muxtorjon qizi**Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti**Tarjima nazariyasi va amaliyoti fakulteti 203-guruh talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zida shaxs va uning tarbiyasini yo'lga qo'yish masalarini aks ettiruvchi pedagogik hamda ijtimoiy bilimlar, ya'ni ta'lim tarbiyaga oid estetik bilim bilan birga o'z ko'lamini to'xtovsiz kengaytirib boruvchi estetik tarbiyaning jamiyatdagi o'rni, ahamiyati, vositalari, asoslari, nazariy va amaliy qismi haqida mulohaza yuritiladi.

Tayanch so'zlar: ta'limdagi estetik tarbiya, jamiyatdagi atrofli estetik tarbiya, vositalari, asoslari, ko'rinishi, predmeti, tabiat estetikasi, texnogen estetikasi, ommaviy madaniyat, estetik tarbiyaga taxdid, nazariy qism, amaliy qism

Аннотация. В данной статье рассмотрено педагогическое и социальное знание, в котором отражаются вопросы личности и ее воспитания, то есть наряду с эстетическим знанием воспитания рассматривается роль эстетического воспитания в обществе, которое постоянно расширяет свои масштабы. , средства, основы, теоретическая и практическая часть.

Ключевые слова: эстетическое воспитание в образовании, всестороннее эстетическое воспитание в обществе, средства, основы, внешний вид, предмет, эстетика природы, эстетика техногенная, народная культура, угроза эстетическому воспитанию, теоретическая часть, практическая часть.

Annotation. In this article, pedagogical and social knowledge, which reflects the issues of the individual and his upbringing, that is, along with the aesthetic knowledge of education, the role of aesthetic education in society, which is constantly expanding its scope. The role, significance, means, bases, theoretical and practical part are considered.

Keywords: aesthetic education in education, comprehensive aesthetic education in society, means, bases, appearance, subject, natural aesthetics, man-made aesthetics, popular culture, threat to aesthetic education, theoretical part, practical part

Estetik tarbiya – jamiyatda ma’naviy muhitni paydo qilishga ko’mak beruvchi muhim unsur bo’lib, u inson didini shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi hamda ana shu orqali insonni jamiyat munosabatlariga yaqinlashtiruvchi kuchdir. Estetik tarbiyaning asosiy vositalari tarkibiga ta’lim-tarbiya, san’at, information texnologiyalar, tabiat, mehnat, sport kabi sohalarni kiritish mumkin.

Informatsion texnologiyalar-estetik tarbiyaning global vositasi. Bir paytlar tabiiy va texnika bo’yicha mutaxassislar tayyorlaydigan oliy ta’lim muassasalari talabalariga “ Sizing idealingiz asosan qaysi sohalarda aks etadi?”, degan savolga ularning ko’pchiligi san’at, adabiyot va ma’rifat sohasida ko’proq aks etadi, degan javob berishgani ham fikrlarimizni isbotlaydi.

Aytish mumkinki, axborot va kommunikatsiya texnologiyasi bugungi kunda insoniy va iqtisodiy taraqqiyotning muhim vositasiga aylanishi natijasida odamlarning turmush tarzini, o’zaro aloqasini hatto tashqi ko’rinishi ham tubdan o’zgarishiga olib keldi.

Tabiat- estetik tarbiyaning zaruriy vositasi. Shuni maxsus ta’kidlash kerakki, zamonaviy inson tarbiyasini estetik jihatdan kamol toptirishda oila qanchalik ustuvor omil bo’lib hisoblansa, bu jarayonda tabiat ham undan kam ahamiyat kasb etmaydi. Chunki tabiat bilan ongli tarzda murosa qilmaslik shaxsni nafosatli jihatdan mukammal bo’lib yetishishiga monelik ko’rsatadi. Shuning uchun inson va tabiat o’rtasidagi munosabat inqiroz va halokat yoqasiga kelib qolgan hozirgi vaqtda bu muammoni chetlab o’tish maqsadga muvofiq bo’lmaydi.

Sport - estetik tarbiyaning zamonaviy vositasi. Sport estetik tarbiya vositasi sifatida zamonaviy insonni kamol toptirishda alohida e’tiborga ega. Hozirda sportni rivojlantirish mamlakatimizda davlat siyosati darajasiga ko’tarildi. Bundan ko’zlangan asosiy maqsad avlodni jismonan baquvvat, sog’lom, vatanning jasur himoyachisi qilib tarbiyalashdir. Hozirda yurtimizda sportni rivojlantirishga doir ko’plab dasturlar ishlab chiqilgan va ular jamiyat munosabatlaridan amalda ishtirok qilmoqdalar. Keyingi kunlarda O’zbekiston ko’plab sport turlari bo’yicha

jahon musobaqalarni uyushtiruvchi va o'tkazuvchi mamlakat sifatida jahon hamjamiyatda ko'zga ko'rinib bormoqda. Ana shularning barchasi muayyan ma'noda inson nafosatli dunyoqarashini, tafakkurini sog'lomlashtirishga qaratilgan. Bir so'z bilan aytganda, sport estetik tarbiyaning muhim vositasi sifatida "Farzandlari sog'lom yurtning kelajagi porloq bo'ladi",- degan maqsadni amalga oshirishga muhim hissa qo'shadi.

Milliy ma'naviyatga ta'sir o'tkazuvchi tashqi tahdidlar ayni paytda estetik tarbiya jarayoniga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa ijtimoiy-ma'naviy munosabatlar tizimida estetik tarbiyani maqsadli yo'naltirishni taqozo etmoqda. Ta'kidlash o'rinliki, estetik niqobi ostida turli xil ko'rinishdagi "sog'lom turmush tarzi targ'ibotchilari", "ko'ngilochar" va "musaffo tuyg'u" baxsh etuvchi saytlar talaygina. Eng dahshatlisi keyingi paytlarda internet tarmog'i vampirizm estetikasi va uning targ'iboti bilan bog'liq saytlarning ko'payib borayotganligi tashvishlanarli holdir. Bu targ'ibot saytlarni oddiygina qidiruv buyrug'i orqali topish mushkul emas. Bunday tahdidlarga qarshi go'zal qadriyatlarni dunyoga tanitish, xalqimizning boy va betakror estetik dunyosini aks ettiradigan personajlarni yaratish orqali kurashishni zamon talab etmoqdaki, bu yoshlarni ma'naviy jihatdan yuksaltirishda estetik tarbiyaga zaruriyat mavjudligidan dalolat beradi. Bu estetik tarbiyaga nisbatan tahdidlarning birinchi jihati.

Estetik tarbiyaga tahdidning ikkinchi jihati insonning tashqi va ichki ko'rinishidagi bog'liqlikni o'rganishga bo'lgan zaruriyat bilan belgilanadi. Bu ilm bugungi kunda biologiya va tibbiyotda fizionomiya nomi bilan mashhur. Vaholangki, o'tmishda bu sohaga jiddiy e'tibor berilib, qator risolalar yaratilgan. Jumladan, olmon mumtoz faylasufi I.Kant bu ilmga "ichki olamni o'rganuvchi ilm" deb ta'rif bergan bo'lsa, sharq allomalari bu borada "Risolai fil farosa" (X asr), "Farosatnoma" (XVI asr) kabi asarlarni yozib qoldirganlar.

Odatda, farosat tushunchasi estetik baho bilan belgilanadi. U ranjish, nomunosib holat, ko'ngilga xush yoqmagan ishlar qilganda munosabat bildiramiz.

Shuning uchun bo'lsa kerak, kamdan kam hollarda "farosatli kishi, farosati bor, farosatli" degan so'zlarni ishlatamiz. Biroq, did, fahm, farosat kabi tushunchalar aynan estetika ilmiga tegishli bo'lib, fahm-haqiqatga, farosat-ezgulikka, did-go'zallikka munosabat orqali namoyon bo'ladi. Har uchchala hodisaning asosida ham qobiliyat yotadi. Shu ma'noda fahm-aqliy, farosat-axloqiy, did-estetik qobiliyatni yuzaga chiqaradi. Ayniqsa, estetik did va farosat murakkab tarbiya jarayonini taqozo etadi. Chunki u ham aqliy, ham axloqiy, ham hissiy tarbiya uyg'unlashgan umumiylikdan iborat.

Shuning uchun ham fiziologik jihatdan yomonlikka moyil shaxs estetik tarbiya ta'sirida xulqini o'zgartirib, go'zal axloqli kishiga aylanishi mumkin. Shuning uchun o'ziga mavjud yomon hislatlarni yaxshi tomonga o'zgartirgan va ma'naviy kamolotga erishgan kishi haqida faqat yuziga qarab hukm chiqarish adolatdan emas.

Shu o'rinda estetik tarbiyaga tahdidning uchinchi jihati haqida fikr bildirish va bu borada alohida ta'kidlash shart bo'lgan bir necha mulohazalar bor. Ular orasida insonning estetik tarbiyasiga ta'sir etishning psixologik jihatlarni alohida ahamiyat kasb etadi. Buni ong osti hodisasi orqali izohlash mumkin.

1. Sezgililar. Aytish mumkinki, mana shu 5ta sezgi ilg'amagan narsani ong osti ilg'ash qobiliyatiga ega. Uzluksiz jarayonni tuyg'ular xotiraga uzluksiz yozadi. Ammo biz ularning hammasini ajrata olmaymiz. Zero, kamalakda millionlab, balki cheksiz miqdordagi rang bo'lishiga qaramay bizlar ulardan faqatgina 7tasinigina ajrata olamiz xolos.

2. Kuzatish. Bu borada reklama va uning estetik tabiatni misol qilib ko'rsatish mumkin. Shuning uchun ham mahsulot reklamalari odamlar gavjum bo'ladigan joylar (bozorlar, ko'chalar va hokazo)ga o'rnatiladiki, bunda bevosita kuzatish muhim omilga aylanishi bejiz emas. Ayni paytda mahsulotga bo'lgan qiziqish reklamada ko'rsatilgan shaxsga ixlos tufayli ortadi.

3. Tashviqot. Ongosti tashviqotga tabiiy holda eshitilmaydigan ovozlarning orqali ta'sir qilishni kiritish mumkin. Supermarket, kafe-bar, bozor hamda ko'ngilochar maskanlarda qo'yiladigan musiqalarda ham haridorlarni chorlash maqsadi ko'zlanadi.

4. Yashirin kadr orqali ta'sir qilish. Insonning ong osti hislariga yashirin ta'sir qilish xususan 25-kadr kopchilik davlatlar tomonidan ta'qib ostiga olingan. Mutaxassislarning fikricha bu turdagi tashviqot har doim ham yaxshi yo'lda ishlatilavermasdan, aksar shum niyatli insonlarga qo'l kelishi mumkin. Misol uchun kino yoki seriallarda, "Agar bir insonga davomli ravishda "Qo'shningni o'ldir!" shaklidagi yashirin kadr bilan ta'sir qilinsa, u hech ikkilanmasdan qotillikka qo'l urishi mumkin ekanligini tibbiyot psixologiyasi isbotlab beradi.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan 4ta jihatga e'tiborsizlik bugungi kunda tashvishli va tahdidli hodisa sifatida e'tirof etilayotgan "ommaviy madaniyat"ni avj olishiga olib keladi. Bu borada Prezidentimizning "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" asarlarlaridan "Tabiiyki "ommaviy madaniyat" degan niqob ostida axloqiy buzqlik va zo'ravonlik, individualizm, egosentrizm g'oyalarini tarqatish, kerak bo'lsa shuning hisobidan boylilik orttirish, boshqa xalqlarning necha ming yillik an'ana va qadriyatlarini, turmush tarzining ma'naviy negizlariga bepisandlik, ularni qo'porishga qaratilgan xatarli tahdidlar odamni tashvishga solmay qo'ymaydi"- degan purma'no hikmat bor.

Endi ikki og'ir so'z "ommaviy madaniyat" haqida. Uning kelib chiqishi, ta'siri, tahdidi borasida mazkur anjuman ishtirokchilarining barchasi habardor, desam yanglishmagan bo'laman. Lekin, bir narsaga g'oyatda tahdidli, u ham bo'lsa, ommaviy madaniyat insonni "qiyofasiz" oqimning bir qismiga aylantirib qo'yishidir.

Bu illat aksariyat hollarda haqiqat, go'zallik, ezgulik singari muqaddas tushunchalarni umumiste'molchilik ehtiyoji bilan bog'lab, iste'mol va tovar sifatida xaridorgir bo'lishiga qaratilgan maqsadni targ'ib qiladi. Bu esa pirovardida

“bozor adabiyoti”, “bozot san’ati” degan ma’naviyatga tahdid soluvchi hodisalarning “gullab-yashnashi” uchun imkon yaratadi. Bugun turli arzonbaho ishqiyy yoki detektiv sarguzashtlarning bozori chaqqon. Didsiz, saviyasiz, “millati”ning tayini yo’q “badiiy” filmlar ham ko’payib ketgan. “Bozor san’ati” deganda, birinchi navbatda, ana shunaqa filmlar va bayram sahnalarida qarsillatib aytiladigan yangroq ashulalar esga tushadi

XXI asr ommaviy madaniyati zamonaviy qiyofada go’yo rivojlangan madaniy dunyoga integratsiyalashish niqoblari ostida namoyon bo’lmoqda. Bu niqoblar ostidagi salbiy holatlar va ular shakllantirish mumkin bo’lgan illatlar bilan umuminsoniy qadriyatlar orasidagi keskin tafovutni anglay bilish zamon talabidir.

Ommaviy madaniyat eng avvalo, milliy axloqqa zarba berib, jamiyatning g’oyaviy tizimini izdanchiqarishi bilan xatarli ekanligini ham to’g’ri tushnish kerak. Bu xavf-xatarga qarshi qat’iy tura oladigan shaxsni shakllanirishda tarbiyaning barcha ko’rinishlarini uyg’un holda olib borishlari shart. Etetik tarbiya aynan shu maqsad yo’lida yosh avlodni milliylikka zid bo’lmagan estetik ideal timsolida, yuksak didli qilib tarbiyalash bilan dolzarb vazifa bo’lib qolmoqda.

Bu borada XX asrning 70-yillarida amerikalik bir qator sotsiologlar, faylasuflar, san’atshunoslar “ommaviy madaniyat”ning ijtimoiy taraqqiyotga, ayniqsa umumadaniy jarayonlarga ta’siri haqida bir qator tadqiqotlarni olib borgan edilar. Xususan, sotsiolog Ch.Reych o’zining “Gullayotgan Amerika” kitobida “isyonkor yoshlar o’zlarining shaxsiy “madaniyat”larini yaratmoqdalarki, bu madaniyatning asosini kiyim, musiqa va narkotiklar tashkil etmoqda. Yosh “isyonkor” madaniyatning ijtimoiy taraqqiyot bilan bog’liq falsafiy axloqiy, estetik ahamiyatidan hamda muomala va muloqat madaniyatidan yuz o’girgan holda o’zlariga mos qadriyatlarni yaratmoqdalar va ularni himoya qilmoqdalar. Bu kabi “yangi odam” uchun mazkur qadriyatning asosi –bu o’zini mavjud tizimdan tashqarida his qilishga bo’lgan layoqatidir”, -degan fikrni bayon etgan edi.

XVIII asrda maxsus fan sifatida Baumgarten "estetika" atamasini "hissiyotlar, bilimlar haqidagi fan" degan ma'no bilan anglatadi, Kant esa uni umuman sezuvchanlik qoidalari haqidagi fan deb tilga oladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash vazifalari, uning maqsadiga qarab, ikki guruhga bo'linishi mumkin.

Birinchi guruh vazifalari bolalarning atrof-muhitga estetik munosabatini shakllantirishga qaratilgan. Quyidagilar ko'zda tutilgan: tabiatdagi, harakatlardagi, san'atdagi go'zallikni ko'rish va his qilish, go'zallikni tushunish qobiliyatini rivojlantirish; badiiy didni, go'zalni bilishga bo'lgan ehtiyojni tarbiyalash.

Ikkinchi guruh vazifalari turli san'at sohasidagi badiiy mahoratni shakllantirishga qaratilgan: bolalarni rasm chizish, modellashtirish, qurishni o'rgatish; qo'shiq aytish, musiqaga o'tish; og'zaki ijodkorlikni rivojlantirish.

Nomlangan vazifalar guruhlari amalga oshirish jarayonida o'zaro chambarchas bog'liq bo'lsagina ijobiy natija beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash vazifalarini amalga oshirish uchun ma'lum shartlar zarur.

- vizual faoliyat bo'yicha dars [katta guruh](#) (*Qo'shimcha ta'lim o'qituvchisi*)
- Vernisaj (chizmalar ko'rgazmasi)
- Konsert (*Bitiruvchilar, bolalar bog'chasi o'quvchilari*)

Bolalarni estetik tarbiyalash shakllarini taqsimlash (guruhlarda ishlash)

Maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarni estetik tarbiyalash turli shakllarda amalga oshiriladi. Endi biz ushbu shakllarni eslaymiz va ular boshlang'ich maktabda va bolalar bog'chasida farq qiladimi yoki yo'qligini bilib olamiz. Dorskada "Estetik tarbiyani tashkil etish shakllari" kartasi mavjud. Shakllaringizni kartalarga yozib, doskaga joylashtirasiz.

Rus yozuvchi A.Chexov »Insonda hamma narsa go'zal bo'lish kerak« degan edi, ammo ularning orasida alohida ajralib turadigani ma'naviy go'zallikdir. Shuning uchun xam milliy istiqloлга erishgandan keyin xalqning ma'naviyatini

shakllantirishga katta e`tibor berilmoqda. Maktab yoshlarga estetik ruhda tarbiya berishning asosiy o`rinlaridan biridir. O`rta umumiy ta`lim tarkibiga kirgan barcha fanlarni o`qitishda o`quvchilarga estetik ruhda tarbiya berib boriladi, maxsus estetik ruhda tarbiya fanlari o`qitiladi, ularga rasm, ashula, chizmachilik va boshqalar kiradi. Estetik ruhda tarbiya mashg`ulotlari, mehnat darslarida ham estetik ruhda tarbiya doimiy berib boriladi.

Bulardan tashqari adabiyot, ona tili, odobnoma, tabiatshunoslik, jug`rofiya va boshqa fanlarni o`qitishda mavzuning mazmuniga mos holda estetik ruhda tarbiya beriladi.

Bevosita estetik ruhda tarbiya beruvchi rasm va ashula darslari o`quvchilarning eng qiziqadigan hamda ijodiy o`rgandigan o`quv darslaridir. Bu darslarda o`quvchilar go`zallikni ongli idrok etibgina qolmasdan, ko`nikma va malakalar hosil qiladi. Buyuk rassomlar, bastakorlarning asari bilan tanishadi. O`zlari rasm chizadi, musiqa tinglaydi, ma`nasini tushunadi, imkoniyat darajasida ijrochilik mahoratlarini egallaydilar.

O`quvchilarga estetik ruhda tarbiyani berishda maktabda tashkil etilgan badiiy to`garakning ahamiyati katta. O`quvchilar qobiliyati va qiziqishlariga mos holda rasm, musiqa, raqs, xalq amaliy san`ati to`garaklarida ishtirok etib, tegishli malakalarni egallaydilar.

Darhaqiqat, odob va nafosat tarbiyasi o`zaro chambarchas bog`liq holda amalga oshiriladi. Chunki nafosat tarbiyasining natijasi axloq-odobda, chiroyli xatti-harakat, go`zal munosabatda va hayotga, kelajakka, insonlarga, tabiatga muhabbatda ko`rinadi. Xalqimiz «Kamtarlik ham husn» deydi. Mana shu birgina iborada chuqur ma`no bor. Estetik tarbiya orqali yoshlarda kamtarlik hislati tarkib topadi. Bu hislat kishilarning eng go`zal belgisidir. Salbiy xatti-harakatlardan nafratlana bilish tuyg`usini ham estetik tarbiyani paydo qiladi. Bunda badiiy asarlarning roli muhimdir. Masalan: «Zumrad va Qimmat» ertagida Qimmatning

xulq-atvori bolalar qalbida nafratni uyg'otadi. Zumradning tevarak-atrofga munosabati, mehnatsevarligi, kamtarligi qalblarda quvonchni paydo qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. O'quv qo'llanma. I.Sh.Alqarov, R.Mamatqulova, N.D.Norqulov.-Toshkent. 2009
2. Pedagogika. Toxtaxodjaeva M.X. va boshqalar. – [Toshkent](#), O'zbekiston [faylasuflari milliy jamiyati](#), 2010.
3. Oila pedagogikasi. Jamoa.–Toshkent, [Aloqachi](#), 2008.
4. Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar /O'quv qo'llanma. O'.Asqarova. –Toshkent, [Istiqlol](#), 2005.
5. Pedagogik entsiklopediya. I va II jild. “O'zbekiston milliy entsiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. -[Toshkent](#), 2012.
6. TEACHING [AND LEARNING Pedagogy](#), Curriculum and Culture by Alex Moore 2012.
7. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. B.X.Xodjaev.-Toshkent, “Sano-standart” [nashriyoti](#), 2017.
8. Quronov M. Milliy tarbiya – Toshkent: Ma'naviyat. 2007